

„DEN NORDISKE MODEL“

Rejsende velfærdsvisioner for ældreomsorg i Danmark og Sydkorea

KRISTINA GRÜNENBERG OG LINE HILLERSDAL

Befolkningsaldring identificeres ofte af politikere, forskere og i den offentlige debat som en af de største sociale og sundhedsmæssige udfordringer i vor tid (Moreira 2017).

Sociolog og historiker Michelle Murphy beskriver i den sammenhæng, hvordan sammenkoblingen af befolkningssammensætning og økonomi som hinandens forudsætninger er en af grundene til, at den voksende ældrebefolkning kommer til at fremstå som et problem. Befolknings kvaliteten og kvantiteten er i denne fortælling koblet tæt med forestillinger om økonomisk sikkerhed/usikkerhed og nationalstaters soliditet og fundament (Murphy 2017:36). Med henvisning til biologen Pearls' eksperiment med bananfluer, der trives og formerer sig i en flaske, men ender med at dø af overbefolkning, argumenterer Murphy for, at økonomi gennem historien er blevet fremstillet som vores primært betingende miljø, ligesom flasken i Pearls eksperiment var bananfluernes (op.cit.44). Ud fra denne forståelse bliver befolkningsaldring til et problem, der kræver løsninger i form af politiske og økonomiske interventioner, ikke bare nationalt, men også internationalt set.

I Danmark anses aldringen af den danske befolkning da også som en af velfærdsstatens største udfordringer. Dette har ført til heftige offentlige debatter om, hvordan fremtidens velfærdssamfund skal indrettes, og hvordan de beregnede sociale og økonomiske konsekvenser forbundet med en hastigt aldrende befolkning – ensomhed, afhængighed, skrøbelighed, kronisk sygdom og dermed en voksende „økonomisk byrde“ – skal tackles. Disse bekymringer ledsages af en gradvis forandring af de skandinaviske velfærdsstater fra universel til mere selekteret service (Christensen & Lægneid 2007; Stolt, Blomqvist & Winblad 2011).

For at afbøde, hvad der fra politisk hold vurderes som negative følger af den demografiske udvikling, er der i de senere år sket store forandringer i måderne, hvorpå hjælp, omsorg og pleje til ældre organiseres og leveres i de danske kommuner. Blandt samfundsvidenskabelige aldringsforskere har fokus især været på offentlige og politiske diskurser som „sund aldring“, „aktiv aldring“ og „succesfuld aldring“ og på politikker, der er rettet mod den ældres krop, som skal holdes sund og aktiv for dermed at sikre selvhjulpethed og autonomi (Lassen 2013, 2019; Lamb et al. 2017; Christensen 2020 m.fl.). Det forventes med andre ord fra statens side, at meget af den hjælp og pleje, som ældre modtager i fremtiden, primært vil skulle foregå i den ældres eget hjem, og hvor den ældre klarer sig selv, suppleret med hjemmehjælp eller støtte gennem teknologi eller uformelle netværk (Danske Regioner 2017; Sundheds- og Ældreministeriet 2019). For at understøtte og udvikle samarbejdet mellem borgere og offentlige og private aktører har den danske stat således investeret strategisk i teknologisk innovation, blandt andet i form af digitale løsninger. Håbet er, at løsningerne vil bidrage til at effektivisere og fremtidssikre ældresektoren ved både at frigive hænder og give mere målrettet service og frihed til de ældre (Sundheds- og Ældreministeriet 2018). Disse teknologiske satsninger finder sted samtidig med et strategisk fokus på internationale samarbejder og udvekslinger af knowhow på ældreområdet, der blandt andet indebærer et ønske om øget eksport af ekspertise og produkter i form af datadrevne teknologier i sundhedsvæsenet, digitalisering og konkrete velfærdsteknologier, eksempelvis plejehjemsdesign (Nielsen 2010; Mansø & Andersen 2014; Andersen 2021). Ideen om det offentlige som en central scene for innovation, hvor nye ideer afprøves, kommer blandt andet fra agendasættende bøger som *The Entrepreneurial State* (Mazzucato 2015). Her beskriver økonomiprofessor Mariana Mazzucato, hvordan staten og den offentlige sektor driver investeringer i innovation i en meget større skala, end de fleste private selskaber formår.

Med politisk støtte og solid offentlig finansiering forsøger danske kommuner og private aktører netop at skabe miljøer for forretningsudvikling og innovation inden for sundhed, velfærdsteknologi og ældrepleje (regeringen 2021, 2022). Dette har givet anledning til dannelsen af flere vækstklyster initieret af den danske stat, hvor den private industri, offentlige organisationer og forsknings- og uddannelsesinstitutioner promoverer viden om dansk velfærdsinnovation og tiltrækker investeringer (se fx Health Care Denmark; Udenrigsministeriet 2018).

Disse tiltag må ses som et bud på løsninger, der imødegår en stigende ældrebefolkning ved på den ene side at sikre velfærdsstaten gennem mere effektiv service i Danmark og på den anden side skabe vækst gennem fokus på løsninger, der kan skaleres, det vil sige promoveres og eksporteres globalt (Høyer 2019).

Danmark er ikke alene om at anvende disse strategier. Ifølge Pfothenauer et al. (2021) er ideen om skalering blevet en helt central del af både private og offentlige innovationsdiskurser og er tæt forbundet med digitaliseringsdagsordener.

Som andre forskere har påpeget (se fx Nielsen 2010; Nielsen & Jensen 2013; Rogvi et al. 2016; Lassen, Bønnelycke & Otto 2015), er digitale løsninger imidlertid aldrig blot objektive instrumenter. De kommer med deres egne indlejrede og ofte implicite forestillinger af i dette tilfælde, hvad der kendetegner „et aldrende samfund“, forestillinger, som udtrykkes i de løsninger og design, som digitale teknologier tilbyder (Moreira 2017).

I denne artikel undersøger vi, hvordan visioner for god ældreomsorg omsættes og lokaliseres i forskellige praksisser på tværs af tre forskellige, men i vores analyse forbundne empiriske felter: en stor konference med fokus på sundhed og innovation i Odense, en sundheds- og rehabiliteringsmesse i Sydkorea og endelig et feltarbejde blandt ældre og sundhedsprofessionelle på Ærø i Det Sydfynske Øhav og de digitaliseringsbestrebelse, der er igangsat her. Med udgangspunkt i feltarbejde og interviews med medarbejdere i living labs, politikere, forskere og praktikere i Danmark og Sydkorea argumenterer vi for, at visioner for fremtidens ældreomsorg rejser på en måde, der både er rettet indad – mod aktører i danske sundhedsvæsen – og udad – mod international eksport. Vi argumenterer desuden for, at skalering som praksis muliggør, at globale visioner sammenflettes med lokal promovning af viden og knowhow i det, vi identificerer som den „nordiske model“.

Skalering, innovation og forestillede fremtider

For at undersøge rejsende velfærdsvisioner trækker vi dels på den del af Science and Technology Studies og den antropologiske forskning, som omhandler innovative løsninger, og hvordan knowhow rejser, samt gennem hvilke processer de for eksempel standardiseres og eksporteres som modeller for handling og intervention (Tsing 2005; Akrich 1992; Suchman 2007 m.fl.), dels på den friktion, der potentielt opstår, når løsninger ønskes overført fra en kontekst til en anden (de Laet & Mol 2000; Tsing 2005; Nielsen 2010; Morita 2013; Schnitzler 2013; Rogvi et al. 2016; Andersen et al. 2020). Med disse perspektiver følger også et bredere fokus på den kontekst, herunder de mennesker, objekter, ekspertise og ideer, som rejser med, og i dette tilfælde en del af den globale udveksling af visioner for sundhedsinnovation inden for ældreomsorg og pleje (Appadurai 1996; Inhorn 2003, 2015; Collier & Ong 2008; Petryna et al. 2006; Rajan 2006; Wahlberg 2018; Andersen 2021).

Kendetegnende for de visioner og løsninger, vi har fulgt, er, at de er ramme-sat som innovative svar på fremtidens ældrepleje. Som afsæt for analysen af,

hvordan innovative ideer og visioner for fremtider bliver omsat i forskellige sammenhænge, anvender vi Jasanoff og Kims (2015) begreb „sociotechnical imaginaries“, et begreb, vi oversætter til sociotekniske forestillinger. Ifølge Jasanoff og Kim er sociotekniske forestillinger kollektive visioner for en ønskværdig fremtid, som understøttes af eller fordrer teknologisk innovation. Sådanne sociotekniske forestillinger beskriver forfatterne som institutionelt forankrede og som visioner for det fælles gode, der performes offentligt i forskellige domæner gennem diverse sociale aktørers forestillingsarbejde. Sociotekniske forestillinger artikuleres og promoveres i den sammenhæng af diverse aktører, for eksempel i form af faglige sammenslutninger og virksomheder både inden for og på tværs af nationale og lokale kontekster (ibid.). Jasanoff og Kim argumenterer i den forbindelse for vigtigheden af at anlægge et komparativt perspektiv, idet det gør det muligt at følge lokale tilpasninger og forstå, hvorfor nye videnskabelige ideer og teknologier tilskrives forskellige moralske værdier i en globaliseret verden (op.cit.4). Med begrebet sociotekniske forestillinger får vi således mulighed for at stille skarpt på, hvordan praksisser i nutiden former rammerne for, hvordan vi kollektivt kan forestille os fremtiden (ibid.).

I tråd med dette perspektiv skriver Mathiasen og Vangkilde (2017), at innovationsdagsordener rummer en orientering mod fremtiden, der formår at „kolonisere“ den. De peger med koloniseringsmetaforen på de politiske bestræbelser, der følger med innovation, og den betydning, det har for de løsninger, der udpeges. Mathiasen og Vangkilde konkluderer, at enhver innovativ bestræbelse er en politisk handling, som privilegerer særlige forhold frem for andre, og som bliver formende for, hvad vi forstår som legitime og ønskelige handlinger i nuet (ibid.).

Hvor Jasanoff og kolleger primært er interesserede i, hvordan kollektive visioner formes, og hvordan de former fremtider, undersøger vi også, hvordan daglige praksisser materialiserer visioner i vores feltarbejdslokationer. For at forstå, hvordan visioner lokaliseres, trækker vi på nyere analyser af skalering som praksis (Papazu & Nelund 2018).

Hvor Photenhauer et al. (2021) primært forstår skalering som et politisk redskab, en specifik økonomisk logik og model for vækst og innovation, der vinder udbredelse i offentlig forvaltning, har Papazu og Nelund (2018) i stedet fokus på skalering som en dynamisk praksis. I den sammenhæng peger forfatterne på, hvordan for eksempel grønne iværksættere hæfter sig op på en global bæredygtighedsdagsorden, når de lancerer deres lokale produkter som en måde at leve bæredygtigt på. Ud over at trække på Photenhauer til at belyse sammenhængen mellem skalering og generelle økonomisk drevne innovationsprocesser bruger vi således Papazu og Nelund til at analysere, hvordan skaleringsprocesser også

samtidig kan blive lokaliseringprocesser, som omsætter specifikke visioner til handling i praksis.

I artiklen ser vi på specifikke visioner for digitalisering i fremtidens ældrepleje som knyttet til en skaleringspraksis, der kan belyse, hvad det indebærer, når udviklingen af ældreplejen formes i udvekslingen mellem ekspertise, teknologi og visioner – både lokalt og globalt.

Metode

På feltarbejde har vi deltaget i en række begivenheder – konferencer, messer og møder med fokus på ældreomsorg, sundhed og innovation. Messer og lignende arrangementer udgør ifølge Monahan og Fisher (2015) ideelle sociale rammer for at observere, hvordan forskellige visioner kropsliggøres og performes. Desuden giver feltarbejde i sådanne sammenhænge os mulighed for at studere de mange forestillinger, som er indlejret i offentlige og semioffentlige begivenheder, herunder symboler, relationer, rum og objekter, på tværs af forskellige præsentationer, udstillingsobjekter osv. (Davies et al. 2015; se også Campbell et al 2014; Baird 2017; Grünenberg 2020). Vi har desuden besøgt living labs, der arbejder med innovation og digitalisering i samarbejde med offentlige og private aktører. En af disse institutioner formidler viden om det danske sundhedssystem internationalt med særligt fokus på Danmarks kapacitet inden for forskning og innovation af sundhedssektoren og modtager jævnligt delegationer fra udlandet, som er nysgerrige på det danske sundhedsvæsen. Gennem de seneste år har vi ydermere deltaget i flere Korea-Danmark-begivenheder ud over feltarbejde i Busan, Sydkorea, i 2019. Vi har fulgt en sydkoreansk delegation rundt til danske hospitaler og medicinalvirksomheder i 2020 og har deltaget i webinarer som for eksempel: *Markets in the Shadow of COVID-19, South Korea, 2020*, *Virtual Delegation, South Korean Healthcare 2020*, og *Korea's Smart Hospitals, 2021*, afholdt på den danske ambassade i Seoul og online. Under feltarbejdet blev vi særligt optaget af den branding af løsninger fra det danske sundhedsvæsen til andre lande, som foregår i alle disse fora. Vi har fulgt efterspørgslen på danske velfærdsløsninger til Sydkorea ved at følge en dansk delegation af offentlige aktører og virksomheder på en stor teknologimesse i Busan i Sydkorea. Der har vi talt med deltagere og koordinatore af initiativet og fulgt med en koreansk delegation, der kom til Danmark for at blive introduceret til det danske sundhedsvæsen og danske virksomheder. Endelig har vi også fulgt innovationsdagsordenen ud i en dansk kommune og interviewet medarbejdere fra kommunen om den satsning på digitale løsninger, som de arbejder med, samt kommunens ældre borgere om brug af teknologiske løsninger.

Samlet set har disse empiriske snit givet os et blik for, hvordan specifikke praksisser materialiserer og formidler særlige sociotekniske forestillinger, som både afspejler, hvad Danmark gerne vil være, og hvad Danmark håber at blive, nemlig en innovativ og internationalt anerkendt sundhedsaktør, blandt andet på ældreområdet. Samtidig har denne tilgang givet os et billede af de fremherskende forestillinger om sundhedssystemets og velfærdsstatens fremtidige udfordringer. Vi anskuer som nævnt alle disse initiativer som skaleringspraksisser (Papazu & Nelund 2018), der bidrager til at udveksle visioner for ældreomsorg og udgør pejlemærker for lokale forandringsprocesser. I det følgende dykker vi ned i nogle af disse praksisser, i første omgang på WHINN-konferencen i Odense.

Fremtidens løsninger til ældreplejen

Uventede møder og nye kontakter, som kan være starten på nye forretningsmuligheder, nye samarbejder og nye markeder. Det vigtigste er, at WHINN sætter scenen for at arbejde sammen om løsninger og forbedringer i fremtiden for sundhedsvæsenet; alt sammen for en bedre verden (WHINN's program 2019).

Sådan beskriver den årligt tilbagevendende konference Week of Health and Innovation (WHINN) sig selv på konferencens hjemmeside (WHINN 2019).¹ Allerede i programmet bliver det tydeligt, hvordan udvikling i det danske sundhedsvæsen kobles til løsningsscenarier for fælles globale udfordringer og opdyrkelsen af nye markeder. WHINN, der afholdes i Odense, er en international konference om digitalisering, velfærdsteknologi og sundhedsinnovation, og partnerne bag er en række offentlige institutioner (hospitaller, kommuner og et universitet), såkaldte „health clusters“, sundhedsklynger, såsom Welfare Tech og Healthcare Denmark, der retter sig mod privat-offentlige samarbejder nationalt, men især også mod internationale markeder (Welfaretech 2019).² Region Syddanmark ses i denne sammenhæng som et særligt vindue for innovation og velfærdsteknologi. Regionen modtog i 2016 den højeste internationale udmærkelse som firestjernet europæisk „Reference Site“ for arbejdet med sund og aktiv aldring. Anerkendelsen gives for det politiske arbejde og den udvikling, som regionen har opnået i forhold til at forbedre livet for ældre (Europa-Kommissionen 2016). Udmærkelsen vidner om, at danske løsninger på ældreområdet anerkendes og er lokaliseret i et større internationalt netværk, hvor viden og ideer udveksles, og viser en af de måder, hvorpå lokale tiltag på ældreområdet potentielt skaleres og vinder udbredelse.

Deltagerne kom fra et bredt felt. Der var repræsentanter fra det danske sundhedsvæsen og danske og internationale sundhedsprofessionelle og forskere, men også lokale og nationale politikere samt patienter eller brugere, der fortalte om

egne erfaringer med specifikke teknologier. I den store messehal tilknyttet konferencen demonstrerede forskellige både offentlige og private virksomheder ny teknologi med fokus på innovation i ældreplejen og sundhedssektoren. Udstillingsobjekterne repræsenterede teknologi i bredeste forstand. Fra velfærdsteknologiske løsninger som omsorgsrobotter i form af for eksempel katte og hunde og hovedpuder med musik til mennesker med demens til større digitaliseringsløsninger med fokus på dataintegration i sundhedsvæsenet og hospitalsdesign.

Både velfærdsteknologier og digitalisering er i den sammenhæng blevet synonyme med innovationsbestrebelse i Skandinavien (Heilesen 2013). Det gjorde sig også gældende på messen, hvor vi mødte private virksomhedsejere, EU-fondskonsulenter og kommunaldirektører, der alle var enige om, at der er et stort marked for sundhedsdata og digitale plejeløsninger.

Velfærdsteknologi og de forskellige digitaliserede serviceydelser, der knyttes hertil, eksempelvis telemedicin, fremstilles ofte som noget, der af sig selv vil bane vejen for et mere effektivt og borgernært sundhedssystem (Grünenberg, Hillersdal & Winther 2022). I denne vision for ældreomsorg bliver de ældre brugere til „deres egne sundhedseksperter“, som en forsker i velfærdsteknologi fra Aarhus udtrykte det i et oplæg.

På konferencen mødte vi Jens, som er direktør for et living lab, der tester ny velfærdsteknologi og altid er på udkig efter kunder og/eller samarbejdspartnere. Meget udviklings- og innovationsarbejde foregår i sådanne living labs, som defineres som en ramme for og en metode til at sikre brugerinvolvering, testning og simulering af nye løsninger forbundet med innovation i den offentlige og/eller private sektor. Under vores møde med Jens beskriver han en aftale, som han har fået med et stort japansk sundhedsforsikringselskab med 8 millioner kunder, der ifølge ham var tydeligt imponeret over, hvad hans virksomhed kunne levere. Han fortæller, at den japanske kunde udbrød:

‘Du er simpelthen så lille, du er ingenting. Og så kommer man her, og du har kæmpe lokaler og har udviklet en sundhedsinnovationsmetodik og opererer med sundhedsinnovation i England, Tyskland, Danmark og Japan, hvordan kan du det?’ Jens fortsætter: ‘Og jeg siger, at det er, fordi det ikke bare er mig, der gør det. Jeg gør det sammen med den offentlige sektor. Så låner jeg lige en ergoterapeut, en sygeplejerske, en by.’ Så siger han: ‘Kan du låne en by?’, og jeg siger: ‘Jeg behøver ikke låne en by. Jeg har en by.’ Og han siger: ‘Hvis jeg kommer med noget, så kan vi øve os i Danmark?’ (Jens, leder af living lab).

Det kommer frem i Jens’ fortælling, at det er samarbejdet med den offentlige sektor, der gør, at han kan tilbyde noget, der formår at imponere en stor japansk kunde. Jens har oparbejdet et partnerskab med særligt én mellemstor kommune

i Danmark, hvor han står for at udvikle og teste teknologi og har opnået en systematik og metode, som er blevet til en eftertragtet vare.

Det er det tætte samarbejde med kommunen, der gør, at Jens har, hvad han omtaler som „sin by“, hvor borgere i en by er udvalgt til at fungere som testpersoner for sundhedsinnovationsprojekter. Jens' succes viser, hvordan danske borgers aktive deltagelse i udvikling af ny teknologi og den systematiske indsamling af data om borgerne er blevet central for den forretningsmodel, som Jens' living lab tilbyder (se også Høyer 2019; Hillersdal & Svendsen 2021; Snell et al. 2022). Flere kommuner har kastet sig ud i etableringen af sådanne living labs med henblik på bedre kvalificering af nye serviceydelser eller teknologi i et offentlig-privat samarbejde, hvorigennem de forsøger at forretningsgøre nye ideer (Welfare Tech 2021). Living labs er ligesom WHINN-konferencen og de ideer, teknologier og aktiviteter, vi blev præsenteret for, på den måde at forstå som fremtidsværksteder, hvor sociotekniske forestillinger udmøntes og bidrager til at formgive fremtiden (se også Mathiasen & Vangkilde 2016). Det er et udtryk for skaleringspraksisser, når Jens tilbyder afprøvning af teknologier for den japanske eller koreanske ældreomsorg med hjælp fra danske borgere og kommuner, og når de produkter, der forhandles på messehallens markedsplads, er rettet både mod både det nationale og internationale marked (Papazu & Nelund 2018). Gennem artefakter, oplæg og informationsudveksling på WHINN-konferencen opdyrker forskellige aktører, herunder danske sundhedsaktører, således nye markeder og promoverer samtidig en specifik version af håndteringen af et aldrende samfund med fokus på digitalisering og brug af digitale teknologier. Danske visioner, produkter og knowhow lanceres således på messer, i møder med udenlandske stakeholders og i præsentationer på seminarer på en måde, som gør dem synlige som en del af en særlig skalérbar model, der matcher en efterspørgsel på et globalt sundhedsmarked.

Brandingen af en sådan model er også en af grundene til, at Danmark bliver en interessant international samarbejdspartner for den sydkoreanske sundheds- og teknologisektor.

Sydkorea – et spirende sundhedsmarked og en „teknologisk tiger“³

I juni 2019 arrangerer innovationscenteret Innovation Centre Denmark på den danske ambassade i Seoul, Sydkorea, en velfærdsinnovationslejr (Welfare Innovation Camp) for danske virksomheder og repræsentanter for innovation i sundhed og for koreanske virksomheder og myndigheder.⁴ Arrangementet finder sted i Busan, Sydkoreas næststørste by og byen i Korea med den hurtigste befolkningsaldring. Da vi hører om arrangementet fra den

danske ambassade i Seoul, tilmelder vi os, blandt andet med henblik på at øge vores forståelse af, hvad det egentlig er, Danmark forsøger at gøre klar til markedeksport, hvad Sydkorea har brug for og ser på det danske marked, og hvilken relation det har til forestillinger om aldring i de to kontekster. At denne event ikke står alene, erfarer vi, da vi hører, at velfærdsinnovationslejren er arrangeret blot en måned efter det danske arrangement Partnership Innovation in Health Care med taler fra større danske medicovirksomheder. For at organisere velfærdsinnovationslejren indleder den danske ambassade i Seoul et samarbejde med Jens fra det private living lab. Han får til opgave at rekruttere danske virksomheder til deltagelse i velfærdsinnovationslejren. Arrangementet præsenteres på mødet som et event, der vil gøre det muligt for danske virksomheder at skræddersy deres forretning til det asiatiske marked, skabe potentielle forretningsforbindelser og finde forsknings- og udviklingspartnere samt at præsentere deres virksomheder til offentlige og private aktører i Korea. Inden delegationens afrejse har en repræsentant for den danske ambassades innovationscenter, Linda, og Jens indkaldt virksomhederne til et informationsmøde, som vi også deltager i.

Linda præsenterer innovationscenteret som en del af den danske ambassade i Sydkorea, der faciliterer forretningsudvikling og partnerlokalisering og desuden foretager markedsstudier og analyser, og indleder ellers mødet med at vise en YouTube-video fra det koreanske nyhedsagentur, KBS, om bekymringen for befolkningsaldring:

Det sydkoreanske samfund bliver mere og mere gråt, hvilket i høj grad skyldes landets alarmerende lave fødselstal. Af mange grunde får unge mennesker ikke så mange børn, hvilket skaber en alvorlig befolkningsmæssig ubalance og leder til prognosen om, at Sydkorea snart vil blive klassificeret som et superaldrende samfund.

Reportagen skitserer Sydkorea som det land i verden, der har det laveste fødselstal (0,97 procent), og forudsiger, at fire ud af 10 borgere vil være seniorer i 2060. Korea vil med andre ord blive det, der også kaldes et „super-aged society“.⁵ Præsentationen ligner til forveksling reportager, der også kan høres i Danmark eller andre lande i verden, for eksempel Japan eller Tyskland, hvor et stigende antal ældre betragtes som en udfordring for fremtidens velfærd (Moreira 2017). Ifølge den koreanske aldringsforsker Huyn-Sook Yoon (2013) skal aldringsudfordringen også forstås i forhold til den specifikke sydkoreanske samfundsudvikling. Det sydkoreanske samfund er ifølge Yoon gået fra i 60'erne at være et samfund i eksplosiv økonomisk vækst til økonomisk recession i slut-90'erne med stigende arbejdsløshed, ulighed og fattigdom til følge, som

især ramte lavindkomstgrupper og ældre borgere (Yoon 2013). Hertil kommer kombinationen af en hastigt stigende ældrebefolkning og en særlig lav fødselsrate, der ligesom mange andre steder i verden ses som en potentiel økonomisk udfordring (Lew et al. 2011; Pezzutto 2019).

Men selvom denne problematisering af aldrende samfund er en international trend, manifesteres den på en særlig måde i Sydkorea, hvor ældre indtil for relativt nylig primært har figureret som en del af deres familier snarere end som en særskilt befolkningsgruppe. I takt med de hurtige sociale og økonomiske forandringer er traditionelle familieværdier, som blandt andet indebærer, at den yngre generation tog sig af deres ældre familiemedlemmer, blevet afløst af en større individorientering og fokus på kernefamilien (Sung 2001). Linda fra ambassaden forklarer i sit oplæg, at det er noget nyt, at en fjerdedel af ældre sydkoreanere nu oftere bor alene og ikke altid har mulighed for eller ønske om at trække på pårørende. Ældre i Sydkorea er derfor i dag langt mere overladt til sig selv. Derudover lever 48,6 procent under fattigdomsgrænsen, og selvmordsraten for sydkoreanske ældre er steget markant. I takt med den stigende bekymring for de socioøkonomiske konsekvenser af det aldrende samfund blev det omkring årtusindskiftet vigtigt for den sydkoreanske stat at intervenere og udvikle specifikke sundhedsinterventioner og politikker, specifikt rettet mod ældre (Yoon 2013).

Dette ligger godt i tråd med Moreiras (2017) argument om, at nye befolkningskategorier bliver til på baggrund af specifikke demografiske teknikker og praksisser, som er knyttet til økonomiske og politiske bekymringer og blandt andet udbredes gennem internationale organisationer som United Nations Development Programme, UNDP.⁶

I den sydkoreanske sammenhæng kan man netop tale om, at den aldrende befolkning er blevet til som en særlig kategori i forhold til staten for relativt nylig. Det betyder blandt andet, at selvom Sydkorea i 2021 var nummer to på Bloomberg Innovation Index (Jamrisko, Lu & Tanzi 2021) og også internationalt set er kendt for sin statsdrevne investering i – og udvikling af – informationsteknologi og højteknologiske artefakter (Dayton 2020), er ganske få af disse teknologier indtil videre blevet udviklet med henblik på brug i ældresektoren. Da ældre ikke har fremstået som en særlig befolkningsgruppe, har de heller ikke været indtænkt som brugere af teknologisk innovation eller som et muligt marked. Herudover er en del af den ældre befolkning meget skeptisk over for at afgive data til myndighederne, hvilket opfattes som forudsætningen for en stor del af den digitale udrulning (Tae & Moon 2019).

Begge dele understreges blandt andet af vores møde med dr. Yeong, som er ansvarlig for afdelingen for rehabiliterings- og robotteknologi på et rehabiliteringscenter i en større sydkoreansk by. Vi møder ham en aften i H.C. Ander-

sen-hotellets lobby i Odense, da han er på besøg i forbindelse med WHINN-konferencen. Dette er ikke hans første tur til Danmark. Han har tidligere besøgt Jens' living lab og Syddansk Universitet. Danmark er, som dr. Yeong udtrykker det, „interessant og ganske imponerende som en ‘testbed’ for innovation“.

Dr. Yeong arbejder med testning og udbredelse af blandt andet robotteknologier, så de kan komme til at gøre gavn i praksis, blandt andet for den ældre befolkning, men han indskyder, at der er mange problematikker, der skal overvindes, inden teknologierne ender hos brugerne. I den forbindelse omtaler han den danske tilgang til brugerinddragelse og testning og udbredelse af teknologi på tværs af universiteter, den offentlige sundhedssektor og industrien som en inspirationskilde. Dr. Yeong taler om „den nordiske model“ som en manual, han gerne vil følge. Med denne model og med Sydkoreas innovative teknologiske udvikling ville det ifølge ham blive muligt at skabe „teknologirevolution 4.0“, blandt andet til gavn for de ældre.

Det er blandt andet på denne måde, at den danske velfærdsstat og danske politikker på aldringsområdet bliver interessante for sydkoreanske politikere, virksomheder og sundhedsvæsen, der i den offentlig diskurs italesætter Danmark som et „socialt velfærdsparadis“ (*bogjicheongug*, fx Kim 2021⁷).

Det er samtidig præcis denne forståelse af det, som Danmark har at tilbyde i form af skalérbare velfærdsstatslige indsatser på ældreområdet, som blandt andet Health Care Denmark og health tech-virksomheder, for eksempel på WHINN -konferencen som beskrevet ovenfor, men også på talrige seminarer på tværs af de to lande er med til at promovere. Italesættelse af det nordiske sætter således særlige sociotekniske forestillinger og forventninger i spil i en sydkoreansk kontekst.

Den statslige promovning af forskning og teknologi har i Sydkorea historisk set været tæt forbundet med skabelsen af den nationale identitet og forstås både i store dele af befolkningen og i det politiske apparat som en afgørende brik i landets udvikling og modernisering siden den japanske kolonitid (1910-1945) (Kim 2015). Visionerne om teknologier og digitalisering som en del af løsningen på de udfordringer, som et aldrende samfund antages at udgøre, og som Danmark tilsyneladende er eksponent for, bliver derfor oplagt i en sydkoreansk kontekst. Som et eksempel på skalering i den koreanske kontekst kan man sige, at dr. Yeong hægter sig op på forestillinger om ældreomsorg og dermed på en vision om et teknologisk medieret velfærdsparadis, der indbefatter et særligt forhold mellem borger og stat og indebærer registrering af de ældre med henblik på at designe digitale services og dermed nye måder at intervenere på.

At det teknologiske udviklingsfokus lige netop på ældreområdet hidtil har været begrænset, blev imidlertid tydeligt for os, da vi deltog i The Korean Reha-

bilitation and Senior Care Exhibition (KORECA), den messe, som den danske delegation af sundhedsinnovationsvirksomheder skulle besøge i Busan.

Ved ankomsten fik vi et kort over udstillingsstandene, der ligesom alt andet i messehallen kun stod på koreansk og dermed ikke var rettet mod potentielle udenlandske samarbejdspartnere. De forskellige genstande til ældre var udstillet i små båse og rummede relativt simple mekaniske træningsredskaber, som man kunne stille sig på for derefter at dreje kroppen i to retninger. Desuden tegneværksted med produktion af buddhistiske mandalaer, en bod med tunge akupressursenge i mørkt træ, andre hverdagsprodukter til zoneterapi og massage samt en stor udstilling af campingvogne. Aldring og selvhjulpethed var her blandt andet koblet med skabelsen af fællesskaber med andre ældre som i boden, hvor ældre farvelagde mandalaer og producerede hjemmelavede smykker til salg. Messens artefakter og teknologier understregede således en koreansk tradition for fysisk velvære gennem traditionelle behandlingsteknikker og maskiner til fod- og kropsmassage og havde derud over fokus på mentalt velvære, samvær og spiritualitet. Ud over nogle få simple teknologier, en lup og særlige spisepinde var industrien ikke koblet til hjælpemidler på pleje- og omsorgsområdet og slet ikke til digitale serviceydelser.

På messen var en række NGO'er også repræsenteret. Da vi talte med repræsentanter fra en af disse NGO'er, forklarede de, at vold i hjemmet var en stor udfordring blandt ældre med demens, som bor hos familien. NGO'en nævnte blandt andet eksempler på, at familiemedlemmer var bundet fast til deres senge for at forhindre dem i at blive væk eller komme til skade. Som Lee argumenterer for, oplever familiemedlemmer i Sydkorea på den ene side, at de er nødt til at yde omsorg for deres gamle forældre med demens hjemme, da den offentlige ældrepleje endnu ikke er tilstrækkeligt veludviklet, men har samtidig deres egne travle liv at se til (Lee forthcoming). Situationen er som tidligere nævnt knyttet til overgangen fra et system præget af gensidige familiære forpligtelser til et mere individorienteret samfund (Sung 2001). Tilsammen skaber disse forhold en spænding i forholdet mellem den ældre og familiens velbefindende.

I modsætning til de hverdagsproblematikker, som blandt andet den koreanske NGO skitserede på messen, og de hverdagsliv, som messens artefakter adresserede, stod den teknologioptimisme, som deltagerne på KORECA-messens velfærdsteknologiseminar, blandt andet ergoterapistuderende og industrirepræsentanter, udviste. Præmissen for den danske delegations rejse var, at sydkoreanske og små og mellemstore danske virksomheder kunne lære af hinanden, men også at det sydkoreanske sundhedsvæsen med fordel kunne lære af blandt andet digitalisering og innovation gennem blandt andet offentlig-privat samarbejde på det danske ældreområde. Vi blev desuden inviteret til at holde

oplæg på dette seminar. Den koreanske organisation (Korea Aging Friendly Industry Association), som stod for den del af seminaret, ønskede et oplæg om den danske velfærdsstat og aldring.

De koreanske industrirepræsentanter på seminaret bestod blandt andet af en større virksomhed, som udviklede store analoge træningsmaskiner, som ikke ville kunne stå i et hjem, og en repræsentant for Busan Technopark, den lokale innovationshub, der formidler kontakten mellem Busans strategiske industri, herunder det, de kalder den „ældrevenlige industri“, universitetsforskning og -udvikling samt testfaciliteter. Repræsentanter for Busan Technopark fremlagde planerne om en ny stor bygning, som blandt andet skulle rumme testfaciliteter og mulighed for at inddrage brugere af de udviklede digitale teknologier. Ønsket var at etablere en form for living lab, som repræsentanter fra Busan Technopark sagde, og de var i den forbindelse meget interesserede i at besøge et living lab i Danmark. Muligheden for blandt andet at få adgang til danske befolkningsdata, for eksempel gennem samarbejde med living labs som Jens', blev i den sammenhæng opfattet som en værdifuld ressource for afprøvning af teknologi i en ny sammenhæng og som et potentielt udgangspunkt for en reorganisering af ældreomsorgen i Sydkorea.

En gruppe ergoterapistuderende, der deltog på seminaret, var entusiastiske ved tanken om at arbejde mere digitalt og på den måde blive „ergoterapeuter 2.0“, som en af de studerende sagde. Det umiddelbare misforhold mellem på den ene side de entusiastiske studerende og oplæg med fokus på digitalisering og velfærdsteknologi, som vi hørte på seminaret, og på den anden side de objekter, der var udstillet i messehallen, var slående.

KORECA var på mange måder at sammenligne med WHINN, for eksempel i ønsket om at udvikle mekanismer til håndtering af en stigende ældrebefolkning og etableringen af et marked for forskellige former for teknologi. Som vi så på KORECA-messen, var dette marked dog tydeligvis endnu ikke etableret med fokus på digitalisering i Sydkorea, hvor hverken private eller offentlige aktører tidligere har set et investeringspotentiale i den ældre befolkning. I Sydkorea er de velfærdsteknologiske løsninger, der eksisterer i form af for eksempel „smart homes“, i stedet beholdt den lille velhavende del af den ældre sydkoreanske befolkning.

Begge dele peger på (mis)forholdet mellem skaleringsbestræbelser, strategiske visioner for ældreomsorg og -pleje og lokale praksisser.

I løbet af feltarbejdet observerede vi imidlertid den udveksling af velfærdsvisioner, som tilsammen udgør, hvad dr. Yeong og andre sammenfattede som „den nordiske model“ for ældreomsorg og pleje, og som blandt andet organisationen Health Care Denmark gør et stort arbejde for at etablere og formidle. Indholdet

i denne model er ikke nødvendigvis fastlagt, men bygger på en kraftfuld socio-teknisk forestilling om Danmark som historisk set særlig leveringsdygtig i en ældrepleje, som kombinerer effektivisering og velfærd gennem digitalisering, brugerinddragelse og offentlig-private samarbejder. Dr. Yeong og andre industrirepræsentanter hægtede sig op på en sådan „dansk model“ for ældreomsorg, når de efterstræbte et særligt forhold mellem borger og stat, der for eksempel indebar løbende befolkningsregistrering af de ældre og nye måde at intervenere på gennem lokale digitale services.

Det blev imidlertid også klart under feltarbejdet, at denne „nordiske model“ ikke kun var en socioteknisk forestilling, der var i omløb i internationale samarbejdsrelationer. Tværtimod lader disse forestillinger også til at have betydning for og vinde udbredelse i det danske sundhedsvæsen. Et af de steder, som fremhævedes på WHINN-konferencen og i samtale med innovationsfolk på sundhedsområdet, var Ærø, et lille øsamfund i Det Sydfynske Øhav. Ærø fremhæves som et sted, hvor digitalisering er slået igennem, og Ærø anskues derfor som et eksempel på fremtidens løsninger af aldringsudfordringen.

Den digitale ø – Ærø som fremtidslaboratorium

Jeg ser Ærø som et fremtidsscenario for, hvordan den danske befolkning kommer til at se ud, det er sådan set den sammensætning, vi kommer til at se i mange kommuner fremadrettet de næste år. Så derfor, så politisk, altså, det er jo meget den politiske vinkel, jeg har på sundhedsarbejdet, at Ærø er sådan et perfekt sted, som sådan et lille minisamfund, at lave et lille laboratorium for, hvordan man kan løse nogle af de her udfordringer, som man også får andre steder (Ærøs borgmester, Inga).

Befolkningssammensætningen på Ærø er ligesom i Busan præget af et stigende antal ældre – i dette tilfælde ofte med langt til nærmeste pårørende og til de specialiserede sundhedstilbud, som der er et øget behov for. Kommunen oplever også udfordringer med rekruttering af nye medarbejdere. På den baggrund er Ærø Kommune blevet foregangskommune i forhold til at udvikle og afprøve digitale platforme og andre velfærdsteknologiske løsninger. Ærø er således placeret på digitaliseringens forkant, hvor digitale services afprøves – en tilgang, som mange har forventning om vil udbredes til resten af Danmark, og som kan foregribe en fremtid med mangel på sundhedsprofessionelle i forhold til et stigende antal ældre med plejkrævende behov.

Inga, der er borgmester på Ærø, er aktiv i det politiske arbejde med at finde løsninger til fremtidens ældrepleje og har været med til at starte mange af de projekter op, der foregår på øen, og hun er engageret i at deltage i udvikling

og afprøvning af nye teknologier. Hendes beskrivelse af Ærø som et „fremtids-scenarie“ og et „laboratorium“ er interessant, for den udtrykker, hvordan kommunens arbejde med teknologier kobles op på større innovationsdagsordener og visioner.

Da vi taler med sundhedschefen, fortæller hun, at Ærø er så lille et samfund, at de er tvunget til at tænke i teknologiske løsninger, det er ikke „endnu en optimerings- eller spareøvelse“. Derfor har de valgt at gå med ind i mange projekter og afprøve ting, forklarer hun. Vi tager rundt med en gruppe sundhedsprofessionelle på hjemmebesøg med skærmbrug i ældreplejen. Under vores besøg bliver det hurtigt klart, at brug af teknologi afstedkommer en række ekstra opgaver, både for borgerne og for de sundhedsprofessionelle. Brugen af for eksempel digitale skærmkonsultationer har betydet en ændring af sundhedsmedarbejdernes arbejde og muligheder for at bruge deres krop, erfaringer og professionalismisme i mødet med de ældre. Ændringer, som borgerne, personalet eller teknologien ikke var forberedt på. Ideen om, at teknologi umiddelbart kan løfte for eksempel kompetencer, har vi uddybet med mere indgående empiriske analyser andetsteds (Grünenberg, Hillersdal & Winther 2022).

Selvom der er udfordringer i at implementere teknologi, er der både fra kommunen og nogle medarbejders side gode grunde til at ville være en foregangskommune. Visioner alene påvirker praksisser, selv inden de er implementeret, som antropolog Nana Vaaben har vist i sin artikel om innovation i en dansk kommune (Vaaben 2017). Hun viser, at visioner afstedkommer et stort arbejde med at oversætte og tilpasse kommunale arbejdsgange til nye scenarier, også selvom de endnu ikke er blevet til virkelighed. På Ærø forventes arbejdet med digitalisering at føre til flere ressourcer og et større fokus på udvikling, der på sigt også kan betyde, at øen vil kunne tiltrække kvalificerede medarbejdere (se også Laurent et al. 2021). På den måde bliver det at arbejde med innovation også en måde at skabe et attraktivt miljø på. Det bliver en kulturmarkør på samme måde, som antropologen Cathrine Hasse (2017) beskriver promovningen af sociale robotter i sundhedssektoren på. Robotteknologien er endnu ikke moden til at komme i praktisk anvendelse, men alene bestræbelsen signalerer forandringsparathed og placerer kommunerne som del af en bredere innovationsdagsorden, hvilket har en stor symbolsk betydning for medarbejdernes selvforståelse og for de signaler, kommunen ønsker at sende til potentielle tilflyttere eller investorer (ibid.).

På samme måde som Jens' living lab afprøver kommunen teknologier gennem en metode, som knytter sig til ideer om fremtidig vækst og mulighed for, at de teknologier, de afprøver, eller metoder, de udvikler for potentielt at kunne udrulle dem i større skala, vil kunne anvendes andre steder eller blive noget, der

potentielt kan sælges til interessenter uden for Danmark. Hermed bliver handlinger begge steder et udtryk for lokale løsninger på de manglende medarbejdere i ældreplejen og flere syge og ældre borgere, men handlingerne er også et udtryk for en skaleringspraksis, som knytter an til og muliggør innovation og udvikling både nationalt og internationalt. Så når Ærø Kommune brander sig som et digitalt velfærdslaboratorium, kan det ses som et udtryk for en omsætning af de samme strategiske visioner, som vi fandt i både vores andre danske og sydkoreanske felter. Den „nordiske model“ er således en vision, der allerede former den service, som de ældre får i Danmark. Og på den måde sker der ikke blot en branding af den „nordiske model“ til lande som Sydkorea, men i lige så høj grad en branding indadtil i Danmark mellem de kommunale aktører. De forestillinger, kommunen arbejder strategisk og praktisk med på Ærø, er med andre ord samtidig en del af en større innovationsbestræbelse, som sundhedspolitiske aktører verden over håber medfører flere investeringer til blandt andet at finansiere den fremtidige ældrepleje og det aldrende samfund.

Diskussion

I vores analyse har vi forsøgt at vise, hvordan visioner om digitalisering i fremtidens ældrepleje bliver centrale både for lokalpolitikere og praktikere i Danmark, lokalt på Ærø og i Busan i Sydkorea. Undervejs i vores feltarbejde har vi set, hvordan visioner, praksisser og velfærdsteknologier samler sig som „den nordiske model“, der forventes at skulle levere løsninger til håndteringen af en stigende aldrende befolkning.

Med afsæt i begrebet sociotekniske forestillinger har vi kunne belyse, hvordan denne retning brandes og sammen med specifikke fremtidsvisioner udveksles og bruges ikke blot mellem Danmark og Korea, men også i en dansk kommune. Den analytiske bevægelse, vi har foretaget mellem sundhedsinnovationsaktører i Danmark og i Busan og på Ærø, viser på den ene side, at de lokale forankringer er meget forskellige, og at ideernes bevægelse drives gennem nogle stærke sociotekniske visioner, der gøres relevante for de lokale aktører gennem skalering som dynamisk praksis.

I de processer, vi har belyst, er det tydeligt, at det er visioner, der udveksles og søges omsat til praksis gennem messer, konferencer, opstart af samarbejder og projekter. På messen i Busan blev det for eksempel tydeligt, at der var andre bekymringer som for eksempel vold i hjemmet og andre forestillinger om det gode ældreliv i spil end dem, der knytter sig til ideer om „aktiv aldring“ i Danmark. I Sydkorea var det gode ældreliv i praksis for eksempel ikke associeret med selvbestemmelse og personlig autonomi, men mere med fællesskaber, wellness og eksistentiel ro.

På den anden side usynliggøres de lokale forskelle i udvekslingen af disse visioner, som når dr. Yeong ønsker at bruge „den nordiske model“ som en manual for udviklingen af fremtidens ældreomsorg. Det bliver for eksempel usynligt, at den danske velfærdsstat har en særlig kontrakt med borgeren baseret på en norm blandt danskere om det efterstræbelsesværdige i autonomi og selvhjulpethed, som har været længe undervejs i Danmark (Lassen 2014). Også på Ærø bliver det imidlertid tydeligt, at de strategiske visioner ikke bare lader sig forankre. De sundhedsprofessionelle, som skal omsætte strategier til handling, oplever, at teknologien ændrer deres arbejde, og at det ekstra arbejde, som det kræver at opretholde deres faglighed og autoritet, usynliggøres i praksis. Samtidig er arbejdet med visionerne og ønsket om at skabe forandring udtryk for lokale skaleringspraksisser, som gør det muligt for lokale aktører at hægte sig på større globale dagsordener og bruge dem til at tiltrække ressourcer til et konkret udviklingsarbejde som for eksempel, når Ærø Kommune brander sig som et „fremtidslaboratorium“ og som „den digitale ø“.

Interessant er det, at den ideelle version af velfærdsstaten, som dr. Yeong og andre skelede til og italesatte som en „nordisk model“, ser ud til at være under pres i Danmark. „Den nordiske model“, som får anerkendelse i Sydkorea, ser anderledes ud end de visioner, der p.t. vinder udbredelse i danske politikker, og de tilskrives forskellige moralske værdier. Det gælder for eksempel tanken om, at den danske velfærdsstat leverer velfungerende institutioner, som tager sig af de gamle, så ansvaret ikke ligger hos familien. I Danmark er der umiddelbart tale om en modsatrettet bevægelse i initiativer som for eksempel „længst muligt i eget hjem“, som medfører, at ansvaret forskydes fra staten til borgerne hen imod øget inddragelse af frivillige aktører og familien som ansvarlige for ældreomsorg (Kjellberg et al. 2018).

Når visioner og løsninger for velfærdsstatslig omsorg på ældreområdet på denne måde pakkes som en mere generel model om, hvordan især udvikling og brug af digitalisering skaber løsninger på nutidens og fremtidens befolkningsaldring, angiver de også en bestemt retning. At følge denne udveksling har givet os et indblik i de måder, hvorpå løsningsvisioner repræsenterer og styrer fremtidig forandring. Det foregår på en måde, der naturaliserer og synliggør nogle løsninger og problemer frem for andre. Samtidig konkluderer vi, at disse sociotekniske forestillinger både er dybt forbundne med økonomiske styringslogikker og dagsordener og med lokale bestræbelser på at høste de potentielle ressourcer, der kan hentes ved at koble sig til større innovations- og udviklingsdagsordener. Endelig samler visioner for fremtidens ældrepleje et komplekst felt af politiske, økonomiske, globale og lokale interesser og aktører, som peger på drømme om en fremtidigt teknologisk medieret håndtering af det fænomen, der i samme ombæring skabes som aldringsproblemet.

Noter

1. <https://www.whinn.dk/>.
2. <https://www.welfaretech.dk/projekter/danish-healthtech>.
3. Særligt i perioden 1960-1997 var Sydkorea kendt blandt økonomer, politikere og internationale organisationer som OECD som en af de fire asiatiske tigerøkonomier præget af lynindustrialisering og hurtig vækst (de øvrige var Singapore, Hong Kong og Taiwan). Sydkorea og Taiwan var kendt som de to tigre med fokus på udviklingen af elektroniske komponenter og teknologier.
4. Innovation Centre Denmark repræsenterer henholdsvis Uddannelses-, Forsknings- og Udenrigsministeriet og er sat i verden for at „udvikle innovative løsninger og forretningsmuligheder samt at opbygge gode relationer til sydkoreanske virksomheder, institutioner og universiteter“. Endvidere er centerets opgave at „promovere danske kernekompetencer i vores daglige arbejde og rådgive både danske og sydkoreanske interessenter“. Centeret er ét af blot syv innovationscentre knyttet til danske repræsentationer i udlandet. (<https://thetradecouncil.dk/services/innovation/innovation-centre-denmark-seoul>).
5. Ifølge Tahara (2016) definerer WHO og FN et „aldrende samfund“ („aging society“) som et samfund, hvor mere end 7 procent af befolkningen er 65 år eller ældre, et „ældre samfund“ („aged society“) som et samfund, hvor mere end 14 procent af befolkningen er 65 år eller ældre, og et „superaldrende samfund“ („super-aged society“) som et samfund, hvor mere end 21 procent af befolkningen er 65 år eller ældre.
6. Med reference til Rose og Wahlberg (2015) og et nik til Foucault argumenterer Moreira for, at denne proces, som tog fart efter anden verdenskrig, kunne opfattes som den internationale biopolitikens fødsel (Moreira 2017:59).
7. I alt har vores forskningsassistent fundet 63 artikler, som bruger begrebet velfærdsparadis om primært Danmark i perioden 1990-2021, med en stor overvægt i den seneste periode.

Litteratur

Akrich, Madeleine

1992 The De-Description of Technical Objects. In: W.E. Bijker & J. Law (eds): *Shaping Technology/Building Society. Studies in Sociotechnical Change*. Pp. 205-24. Cambridge, MA: The MIT Press.

Andersen, Signe Lindgaard

2021 *Traveling Fast-Track Surgery. An Ethnography of Sino-Danish Perioperative Care Collaborations*. Ph.d.-afhandling. København: Department of Anthropology, University of Copenhagen, & The Clinical, Research Centre, Amager and Hvidovre Hospital.

Andersen, Signe Lindgaard, Ove Andersen, Janne Petersen & Ayo Wahlberg

2020 *Traveling Health-Promoting Infrastructures. A Meta-Ethnographic Analysis*. *Health: An Interdisciplinary Journal for the Social Study of Health, Illness and Medicine* 24(5):606-22.

Appadurai, Ajun

1996 *Modernity at Large*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

Baird, Theodore

2017 *Knowledge of Practice. A Multi-Sited Event Ethnography of Border Security Fairs in Europe and North America*. *Security Dialogue* 48(3):187-205.

- Campbell, Lisa M., Catherine Corson, Noella J. Gray, Kenneth I. MacDonald & J. Peter Brosius
2014 Studying Global Environmental Meetings to Understand Global Environmental Governance. Collaborative Event Ethnography at the Tenth Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity. *Global Environmental Politics* 14(3):1-20. doi:10.1162/GLEP_e_00236. Massachusetts Institute of Technology.
- Christensen, Loa K.T.
2020 Crafting Valued Old Lives. Ph.d.-afhandling. København: Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Christensen, Tom & Per Læg Reid
2007 Transcending New Public Management. The Transformation of Public Sector Reforms. Abingdon: Taylor & Francis Group.
- Collier, Stephen J. & Aihwa Ong
2008 Global Assemblages Anthropological Problems. In: A. Ong & J. Stephen (eds): *Global Assemblages. Technology, Politics and Ethics as Anthropological Problems*. Pp. 3-21. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Danske Regioner
2017 Sundhed for alle. Vision for et bæredygtigt sundhedsvæsen. <https://www.regioner.dk/media/13306/sundhed-for-alle-pdf.pdf>.
- Davies, Sarah, Cynthia Selin, Carlo Altamirano-Allende, Michael Burnam-Fink, Corinne DiVittorio, Cecilie Glerup, Cameron Keys, Mindy Kimball, Miao Liao, Chad Monfreda, Sandra Rodegher & Brenda Trinidad
2014 Studying Emerge. Findings from an Event Ethnography. *Futures* 70:75-85.
- Dayton, Leigh
2020 How South Korea Made Itself a Global Innovation Leader. Systemic Reform Backed by Strong Investment has Brought Rapid and Long-Lasting Results. *Nature* 581(7809): S54+. <https://link.gale.com/apps/doc/A625089939/HRCA?u=anon~b746155f&sid=googleScholar&xid=10bdec97>.
- de Laet, Marianne & Annemarie Mol
2000 The Zimbabwe Bush Pump. *Mechanics of a Fluid Technology. Social Studies of Science* 30(2):225-63.
- Europa-Kommissionen
2016 Reference Sites. <https://www.scale-aha.eu/reference-sites.html>.
- European Commission
2021 European Innovation Partnership. Læst 12.5.2021. https://ec.europa.eu/eip/ageing/home_en.
- Grünenberg, Kristina
2020 The “Biometric Community”. Friends, Foes, and the Political Economy of Biometric Technologies. In: K.F. Olwig, K. Grünenberg, P. Möhl & A. Simonsen (eds): *The Biometric Border World. Technologies, Bodies and Identities on the Move*. London: Routledge Studies in Anthropology.
- Grünenberg, Kristina, Line Hillersdal & Jonas Winther
2022 Window Work. Screen-Based Eldercare and Professional Precarity at the Welfare Frontier. *International Journal of Ageing and Later Life* 15(2):23-50. Linköping University Electronic Press (LiU E-Press). <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.3541>.

- Hasse, Cathrine
2017 Innovation i kulturokologier. Tidsskriftet Antropologi 75:3-18.
- Healthcare Denmark
<https://www.healthcaredenmark.dk/>. Læst 15.11.2021.
- Heilesen, Simon B.
2013 Om internationale forsknings- og udviklingsprojekter inden for velfærdsteknologi. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Hillersdal, Line & Mette Nordahl Svendsen
2021 Cancer Currencies. Negotiating Resources in a First in Human Cancer Trial in Denmark. In: A. Bremer & R. Strand (eds): Precision Oncology. Issues at Stake and Matters of Concern. Pp. 45-60. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-92612-0_4.
- Hong, Namki et al.
2019 Cohort Profile. Korean Urban Rural Elderly (KURE) Study. A Prospective Cohort on Ageing and Health in Korea. *BMJ Open* 9(10):e031018.
- Høyer, Klaus
2019 Data as Promise. Reconfiguring Danish Public Health through Personalized Medicine. *Social Studies of Science* 49(4):531-55.
- Inhorn, Marcia C.
2003 Local Babies, Global Science. Gender, Religion and In Vitro Fertilization in Egypt. New York: Routledge.
2015 Cosmopolitan Conceptions. IVF Sojourns in Global Dubai. Durham, NC: Duke University Press Books.
- Innovation Centre Denmark
<https://thetradecouncil.dk/services/innovation/innovation-centre-denmark-seoul>.
Læst 15.11.2021.
- Jamrisko, Michelle, Wei Lu & Alexandre Tanzi
2021 South Korea Leads World in Innovation as U.S. Exits Top Ten. Bloomberg.com. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-03/south-korea-leads-world-in-innovation-u-s-drops-out-of-top-10?leadSource=uverify%20wall>. Læst 20.03.2021.
- Jasanoff, Sheila & Sang-Hyun Kim (eds)
2015 Dreamscapes of Modernity. Sociotechnical Imaginaries and the Fabrication of Power. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Jest, Peder et al.
2020 OUH LINKS. En bog om strategisk innovation i sundhedsvæsenet. Region Syddanmark. http://ipaper.ipapercms.dk/RegionSyddanmark/OUH/Direktion_og_Stabe/Kvalitet_Forskning_Innovation_og_Uddannelse/156790/.
- Kim, Tae Kyung & Moon Choi
2019 Older Adults' Willingness to Share their Personal and Health Information when Adopting Healthcare Technology and Services. *International Journal of Medical Informatics* 126:86-94.
- Kim, Hyun-jung
2021 Commissioner of the National Tax Service Goes to "Welfare Paradise" Denmark. *Asia Economy*. Læst 15.09.2021.

- Kjellberg, Jakob & Anna Kollerup Iversen
2018 Flere ældre og nye behandlinger – hvad kommer det til at koste? Udviklingen i sundhedsvæsenets økonomi, ressourcer og opgaver. Rapport for VIVE (Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd). København: VIVE.
- Korean Broadcast Service
2018 Aging Society Concerns. <https://www.youtube.com/watch?v=m8v7bZ2zMVQ>.
- Lamb, Sarah, Janelle S. Taylor, Jessica Robbins-Ruszkowski, Anna Corwin, Toni Calasanti, Neal King, Abigail Brooks, Imani Woody, Emily Wentzell & Elana Buch
2017 Successful Aging as a Contemporary Obsession. Global Perspectives. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Lamb, Sarah
2019 On Being (Not) Old. Agency, Self-Care, and Life-Course Aspirations in the United States. *Medical Anthropology Quarterly* 33(2):263-81.
- Lassen, Aske J.
2014 Active Ageing and the Unmaking of Old Age. The Knowledge Productions, Everyday Practices and Policies of the Good Late Life. Ph.d.-afhandling. København: Faculty of Health and Medical Science, University of Copenhagen,.
- Lassen, Aske J., Julie Bønnelycke & Lene Otto
2015 Innovating for “Active Ageing” in a Public-Private Innovation Partnership. Creating Doable Problems and Alignment. *Technological Forecasting and Social Change* 93:10-18.
- Laurent, Eloi
2021 From Welfare to Farewell. The European Social-Ecological State beyond Economic Growth. European Trade Union Institute. SSRN Electronic Journal. <https://ssrn.com/abstract=3873766> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3873766>
- Lee, Jieun
Forthcoming Cultivating Response-Able Bodies. Smiles and Touches as Experiments in Dementia Care among Family Caregivers in South Korea. *Body and Society*.
- Lew, Seok-Choon, Woo-Young Choi & Hye Suk Wang
2011 Confucian Ethics and the Spirit of Capitalism in Korea. The Significance of Filial Piety. *Journal of East Asian Studies* 11(2):171-96.
- Lex, Simon
2017 Innovationens forbandelse. *Tidsskriftet Antropologi* 75:19-33.
- Mansø, Rikke Gjørøl & Katrine Jo Andersen
2014 Når bedstemor og bedstefar flytter hjemmefra. *Berlingske Tidende* 13. september.
- Mathiasen, Mia Krogager & Kasper Tang Vangkilde
2017 Om babysimulatorer, sårbare unge og drømmen om et barn. *Tidsskriftet Antropologi* 75:17-38.
- Monahan, Torin & Jill A. Fisher
2015 Strategies for Obtaining Access to Secretive or Guarded Organizations. *Journal of Contemporary Ethnography* 44(6):709-36.
- Moreira, Tiago
2017 Science, Technology, and the Ageing Society. London: Routledge.

- Murphy, Michelle
2017 The Economization of Life. Durham & London: Duke University Press.
- Nielsen, Annegrete Juul
2010 Traveling Technologies and Transformations in Health Care. Ph.d.-afhandling. Frederiksberg: Department of Organization, Copenhagen Business School.
- Nielsen, Annegrete Juul & Casper Bruun Jensen
2013 Travelling Frictions. Global Disease Self-Management, Local Comparisons and Emergent Patients. London: Science & Technology Studies.
- Papazu, Irina & Mette Nelund
2018 Scaling as an Organizational Method. Ethnographic Explorations of Two Danish Sustainability Organizations. *British Journal of Management* 29:252-65.
- Petryna, Adriana, Arthur Kleinman & Andrew Lakoff
2006 Global Pharmaceuticals. Ethics, Markets, Practices. North Carolina: Duke University Press.
- Pezzutto, Sophie
2019 Confucianism and Capitalist Development. From Max Weber and Orientalism to Lee Kuan Yew and New Confucianism. *Asian Studies Review* 43(2):224-38.
- Pfotenhauer, Sebastian, Brice Laurent, Kyriaki Papageorgiou, Jack Stilgoe et al.
2021 The Politics of Scaling. *Social Studies of Science* 52(1):3-34. <https://doi.org/10.1177/03063127211048945>.
- Rajan, Kaushik Sunder
2017 Pharmocracy. Value, Politics, and Knowledge in Global Biomedicine. North Carolina: Duke University Press.
- Regeringen
2021 Strategy for Life Science. Copenhagen, Denmark. <https://em.dk/media/14179/strategi-for-life-science.pdf>.
2022 Danmarks digitaliseringsstrategi. Sammen om den digitale udvikling. København: Finansministeriet.
- Region Syddanmark
2017 Innovationsstrategi. Læst 16.10.2021. <https://www.regionyddanmark.dk/dwn786205>.
- Rogvi, Sofie á, Annegrete Juul & Henriette Langstrup
2016 Generating Local Needs through Technology. *Global Comparisons in Diabetes Quality Management. East Asian Science, Technology and Society* 10(3):247-67. DOI 10.1215/18752160-3523430.
- Schnitzler, Antina von
2013 Traveling Technologies. Infrastructure, Ethical Regimes, and the Materiality of Politics in South Africa. *Cultural Anthropology* 28(4):670-93.
- Snell, Karoliina, Hetta Tarkkala & Aaro Tupasela
2022 A Solidarity Paradox. *Welfare State Data in Global Health Data Economy*. Health. Online ahead of print. <https://doi.org/10.1177/13634593211069320>
- Stolt, Ragnar, Paula Blomqvist & Ulrika Winblad
2011 Privatization of Social Services. Quality Differences in Swedish Elderly Care. *Social Science & Medicine* 72(4):560-67.

- Suchman, Lucy
2007 Feminist STS and the Sciences of the Artificial. In: E.J. Hackett, O. Amsterdamska et al. (eds): *New Handbook of Science and Technology Studies*. Pp.113-38. Cambridge, MA: MIT Press.
- Sung, Kyu-taik
2001 Family Support for the Elderly in Korea. Continuity, Change, Future Directions, and Cross-Cultural Concerns. *Journal of Aging & Social Policy* 12:65-79.
- Sundheds- og Ældreministeriet
2019 Redegørelse om ældreområdet. www.sum.dk/Aktuelt/Nyheder/Aeldre/~media/Filer%20%20dokumenter/2019/Aeldre/Aeldreredegørelse/Redeg%C3%B8relse%20om%20%C3%A6ldreomr%C3%A5det%202019.pdf.
- Sundheds- og Ældreministeriet, Finansministeriet, Danske Regioner og KL
2018 Et sikkert og sammenhængende sundhedsnetværk for alle. Strategi for Digital Sundhed 2018-2022. København.
- Tahara, Yoshio
2016 Cardiopulmonary Resuscitation in a Super-Aging Society. Is There an Age Limit for Cardiopulmonary Resuscitation? *Circulation Journal* 80(5):1102-03.
- Ticktin, Miriam Iris
2011 *Casualties of Care. Immigration and the Politics of Humanitarianism in France*. Cambridge, MA: University of California Press
- Tsing, Anna L.
2005 *Friction. An Ethnography of Global Connection*. Princeton: Princeton University Press.
- Udenrigsministeriet
2014 Invest in Denmark. Start with Denmark. The Heart of Life Sciences for Research and Business. København. <https://www.regioner.dk/media/3759/270916-startwithdenmark2016-fullreport.pdf>.
- United Nations
2020 *World Population Ageing 2019*. New York: Department of Economic and Social Affairs, Population Division. <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPopulationAgeing2019-Report.pdf>.
- Væksthus Hovedstadsregionen
2015 Nye spillere på et umodent marked. Living labs & testcentre for sundheds- og velfærdsinnovation. Analyse af living labs' virkemåder og undersøgelse af virksomheders ønsker til ydelser. Læst 16.10.2021. <https://docplayer.dk/1029501-Living-labs-testcentre.html>.
- Yang, Yunjeong
2018 The Role of NGOs in Enabling Elderly Activity and Care in the Community. A Case Study of Silver Wings in South Korea. *Journal of Cross-Cultural Gerontology* 33(2):217-28.
- Yoon, Hyun-Sook
2013 Korea. Balancing Economic Growth and Social Protection for Older Adults. *The Gerontologist* 53(3):361-68.
- Vaaben, Nana
2016 Med to tunger. Skabelsesberetninger og ritualiseret praksis omkring et innovationsprojekt. *Tidsskriftet Antropologi* 74:69-87.

Wahlberg, Ayo
2018 Good Quality. The Routinization of Sperm Banking in China. Berkeley, CA:
University of California Press.

Wahlberg, Ayo & Nikolas Rose
2015 The Governmentalization of Living. Calculating Global Health. Economy and
Society 44(1):60-90.

Welfaretech
2019 <https://welfaretech.dk/projekter/danish-healthtech>. Læst 17.11.2019.

WHINN
2019 <https://Whinn.dk>. Læst 18.11.2019.